

thinking, diversity of forms and types of creative activities, individualization of the learning process, etc.

Keywords: *creative faculties, thinking, creative thinking, music creativity, a teacher of music.*

УДК 3780113-051:78

Згурська Н. М., Василенко Н. А.

МЕТОДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ НА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАНЯТТЯХ З ФОРТЕПІАНО

У статті висвітлюються методичні аспекти розвитку творчої уяви студентів вищих навчальних закладів на уроках фортепіано, подаються принципи педагогічного забезпечення даного процесу. У ході дослідження визначено відповідні групи методів, розглянуто форми роботи з музичними творами, виокремлено стадії побудови цілісного художнього уявлення. Авторами доведено, що ефективний розвиток творчої уяви майбутніх учителів здійснюється на основі діяльності образного мислення та за допомогою спеціально організованої роботи, яка передбачає використання творчо-пошукових й аналітико-синтетичних прийомів.

Ключові слова: *творча уява, методи розвитку творчої уяви, форми роботи з музичними творами, цілісне художнє уявлення.*

Сприйняття дійсності в образах складає характерну особливість мистецького відтворення світу. Художні образи завжди є поліфункціональними та формуються на основі як чуттєвих ознак різних модальностей, так і за допомогою творчої уяви. Саме вона забезпечує політ фантазії, яскравість відчуттів, інтуїтивне осяяння та погляд у майбутнє. Творча уява як специфічний феномен забезпечує виникнення нових світів, що мають ціннісний аспект. У процесі її функціонування активізуються усі психічні процеси, здійснюється регулювання емоційної та інтелектуальних сфер, розкриваються асоціативні зв'язки, відбувається побудова художнього образу.

При вивченні особливостей розвитку творчої уяви майбутніх вчителів в умовах фортепіанного навчання ми спирались на положення психологічної науки щодо єдності креативних елементів та образного мислення; наявності особистісної внутрішньої позиції; здатності гнучко використовувати раніше отримані знання та застосовувати їх залежно від конкретних умов та обставин.

Індивідуальний характер гри на фортепіано дозволяє ефективно розвивати творчу уяву на основі діяльності образного мислення. Поступовість такого процесу передбачає послідовність її формування у майбутніх учителів. Згідно до цього можемо виокремити наступні етапи розвитку творчої уяви.

I етап. Організація навчально-практичної діяльності студентів на основі роботи з художнім образом. Тут важливим є гра творів з різними емоційними забарвленнями, створення імпровізаційних побудов, редагування п'єс, їх інтерпретація (вербальна, музично-інтонаційна).

II етап. Розширення власного виконавського досвіду, залучення відповідних знань. На цьому етапі характерним є активна участь майбутніх вчителів у концертних виступах, конкурсах, фестивалях, їх аналіз. Для надання студентам відповідних знань передбачено вивчення наукової літератури, присвяченої дослідженню особливостей музичного виконавства.

III етап. Усвідомлення значення власного «Я», неповторності внутрішніх особистісних позицій. Дана робота спрямована на самостійний пошук виконавського втілення художнього образу, вдосконалення артистичних якостей, підкреслення оригінальності виконання.

Характерним для зазначених етапів стало використання методу творчого уроку, що дозволяє активізувати необхідні психічні процеси.

Головними завданнями творчого уроку можна вважати:

- стимулювання виконавської діяльності, виявлення нового у відомому, тобто посилення пошукової, слухової активності;
- створення атмосфери самостійної постановки проблем, а саме – усвідомлення і засвоєння музичного матеріалу через запитання, активізацію образного мислення;
- аналіз проблеми інтерпретації з різних точок зору і на цій основі виявлення загальних стильових рис;
- формування вміння прогнозувати результати виконавської діяльності, слуховий самоконтроль;
- висвітлення навчального твору як ціннісного явища культури;
- забезпечення на заняттях атмосфери співтворчості, коли в ієрархії цінностей провідною є особистість.

Для розвитку творчої уяви студентів у практиці фортепіанного навчання досить ефективно може використовуватися метод фокальних об'єктів. Суть даного методу полягає в тому, що частина одного головного об'єкта вимушено пов'язується з іншими об'єктами, які випадково потрапили в зону уваги. Це дозволяє розглядати з нової точки зору головний об'єкт, дає змогу умовно вийти за межі звичайних уявлень про нього. Метод фокальних об'єктів передбачає безліч комбінацій за рахунок розширення зони дослідження нових явищ. Наприклад, можна взяти незнайомий музичний твір та добрати до нього декілька назв. Потім їх записати та зіграти музичний матеріал відповідно до обраних варіантів. При кожному виконанні важливо аналізувати зміни засобів музичної виразності.

Усі методи розвитку творчої уяви студентів відповідають основним її складовим, які наведемо нижче:

- 1) мотиваційно-оцінний (інтерес до навчання, потреба до інтерпретації музичних творів, музично естетичні смаки, ідеали);
- 2) інтелектуально-інформаційний - музичні знання (теоретичні та практичні), образне мислення (емоційні й логічні елементи, оперування художніми образами), уявлення різних модальностей (внутрішньослухові, цілісне художнє уявлення, звуко-рухові, зорові, асоціативні);
- 3) обдарованість (музичний слух, ритм, пам'ять, емоційна емпатія, артистизм);
- 4) креативність (музична активність, творча самостійність, слуховий самоконтроль).

Методи розвитку творчої уяви майбутніх вчителів можна класифікувати за основними 4-ма групами, а саме:

1 група. Методи стимуляції мотиваційно-оцінного ставлення:

- позитивне емоційне спрямування уроку;
- індивідуальний підхід;
- самостійний вибір навчального репертуару;
- концентрація уваги;
- зацікавленість навчання;
- особистісна оцінка виконання.

2 група. Аналітико-синтетичні методи:

- аналіз та порівняння (музичних образів);
- аналогія та асоціативні зв'язки;
- узагальнення результатів діяльності;
- фокальні об'єкти;
- вивчення наукової літератури.

3 група. Методи формування музичних здібностей:

- розвиток музичного слуху, його активності;
- вивчення творів внутрішнім слухом;
- транспонування;
- ритмічні вправи-варіанти;

- емоційна драматургія;
- ескізне виконання творів;
- публічне виконання;
- розширення виконавського досвіду.

4 група. Методи творчо-пошукової роботи:

- музично-інтонаційна інтерпретація;
- вербальна інтерпретація;
- творчий урок;
- спеціальні завдання;
- самостійна робота.

Теоретичною основою для використання даних методів слугують наступні принципи:

- розширення обсягу використаного в навчально-педагогічній роботі матеріалу;
- виховання навичок цілісного аналізу тексту музичного твору;
- єдності свідомості й діяльності, що виникає в результаті виконання та засвоєння певних дій в процесі навчання;
- спрямування на творчий пошук, самостійне опрацювання музичного твору.

Перший принцип базується на розширенні репертуарних меж за рахунок звернення до більшої кількості музичних творів, значного кола художніх явищ. Це сприяє збагаченню музичного досвіду та накопиченню різних вражень.

Другий принцип передбачає відмову від непомірно довгої роботи над п'єсами, настанову на оволодіння необхідними вміннями й навичками у обмежені відрізки часу.

Третій принцип включає використання в ході уроку широкого діапазону відомостей музично-теоретичного і музично-історичного характеру, збагачення свідомості майбутніх учителів розгорнутими системами уявлень й понять, що поєднані з конкретним матеріалом, представленим у виконавському репертуарі.

Четвертий принцип потребує відмову від пасивних, репродуктивних способів музичної діяльності, підкреслює необхідність такої роботи з нотним текстом, за якої з максимальною широтою може виявлятися самостійність й творча активність виконавця.

Втілення цих принципів у навчально-виховний процес ґрунтується на використанні певних форм роботи з музичними творами, а саме:

- особистісного знайомства з текстом;
- показу й розповіді про п'єсу в цілому;
- виокремлення в процесі роботи над твором його структурних елементів з розкриттям внутрішнього змісту музики;
- емоційного з'єднання всіх складових між собою в плані варіантності, контрастності;
- формування цілісного художнього образу.

Модель пізнання музичних творів проходить від загального уявлення про них через усвідомлення й засвоєння елементів музичної мови, сприйняття художніх образів до втілення їх змісту у власному виконанні. Даний процес включає роботу над кожною фразою, взаємозв'язок усіх фрагментів між собою, виокремлення кульмінацій та об'єднання різних частин в одне ціле. Задана послідовність освоєння музичних творів сприяє формуванню у студентів образного мислення, творчої уяви. Важливе місце в межах її активізації належить внутрішньослуховим уявленням, які сприяють вибору виразних засобів, пошуку шляхів найкращої реалізації задуму виконання. Взаємодія даних уявлень та взаємопроникнення, включення в цей процес асоціативних зв'язків, знань, умінь, навичок, емоційного досвіду, призводить до створення виконавського художнього образу. Охопити його цілісно і водночас диференційовано дозволяє здатність мислення довільно оперувати внутрішньослуховими уявленнями. Здійснюється це завдяки інтелектуальним операціям зіставлення, поєднання, абстракції, узагальнення. Залучення їх у загальний процес інтонування музичного твору дає можливість змістовно його осмислити та художньо інтерпретувати.

Конкретні завдання з розвитку внутрішньослухових уявлень можуть виглядати наступним чином:

- зробити музично-теоретичний та виконавсько-педагогічний аналіз певних музичних творів;
- проінтонувати композицію внутрішнім слухом, визначити найважливіші у смислового плану моменти;
- зробити власну виконавську редакцію музичного матеріалу.

Розглядаючи процес створення художнього образу слід зазначити, що саме два види уявлень мають особливу роль, це:

- конкретно-звукові музичні уявлення, без позамузичних асоціацій;
- асоціативні уявлення, які, в свою чергу, розділяються на: а) конкретно чуттєві уявленні (слухові, зорові і т. ін.); б) емоційно асоціативні уявлення, що характеризуються загальними емоційними категоріями (Н.Волков).

Головним елементом у даній структурі виступають емоційні асоціативні уявлення. Разом з тим, для створення повноцінного музичного образу їх недостатньо. Необхідний органічний синтез емоційних й логічних елементів, завдяки яким виявляється художній образ твору.

У зв'язку з таким підходом можна виділити три стадії формування цілісного художнього уявлення:

- первинні уявлення, що виникають на основі емоційних вражень;
- включення первинних уявлень в процес аналізу та синтезу;
- вторинні уявлення, що відтворюють цілісні художні уявлення в результаті взаємодій і збагачення емоційних вражень аналітико-синтетичного процесу.

Відповідно, вважаємо за необхідне визначити спеціальні завдання з формування емоційно-асоціативних та цілісно-художніх уявлень, наприклад:

- зробити теоретичний й виконавсько-педагогічний аналіз п'єси;
- відредагувати музичний твір у різних варіантах, відповідно до запропонованого образу;
- скласти усну анотацію до музичної композиції, яка вивчається, акцентуючи увагу на адекватному розкритті в ній образного змісту музики;
- опрацювати твір поелементно, зосереджуючи увагу на: а) виразності інтонування мелодії, гармонії, ритму; б) образній відповідності звукоутворення; в) стильовій відповідності; г) якості технічного втілення; д) «точності» артикуляції, фразування, динаміки, агогіки; е) «чистоті» педалізації.

Для формування у майбутніх вчителів цілісного художнього уявлення доцільно використовувати також наступні завдання:

- зіграти головні фрагменти музичного твору, використовуючи при цьому прийом інтонаційного перебільшення;
- відтворити повністю композицію за розробленими різними редакторськими варіантами;
- порівняння музичних образів.

Використання спеціальних завдань передбачено в межах творчого уроку з фортепіано, що є досить ефективним для активізації слухової фантазії студентів, посилення асоціативних вражень, побудови оригінальної трактовки музичних творів та їх виконання.

Добір п'єс з точки зору художнього, творчого розвитку студентів можливо здійснювати відповідно педагогічної доцільності, що забезпечує яскравість образного сприйняття й відтворення музики, поступове та послідовне ускладнення завдань, індивідуальний підхід, який враховує характер здібностей і потреб кожного піаніста.

Таким чином, розвиток творчої уяви студентів на індивідуальних заняттях з фортепіано відбувається на основі діяльності образного мислення та за допомогою спеціально організованої роботи, яка включає: використання 4-х груп методів з акцентом на творчо-пошукових й аналітико-синтетичних прийомах; поступовість проведення - в межах 3-х етапів; певні форми опрацювання музичних творів; побудову цілісного художнього уявлення.

Саме таке методичне забезпечення, на нашу думку, дозволяє здійснювати ефективний розвиток творчої уяви студентів на індивідуальних заняттях з фортепіано,

уможливило удосконалення інструментальної підготовки. Реалізація творчих надбань у практичній діяльності наблизить майбутніх учителів до високої професійної майстерності, особистісного зростання.

Література

1. Выготский Л. Воображение и творчество в детском возрасте. Изд. 3-е. – М.: Просвещение, 1967. – 90 с.
2. Гофман И. Фортепианная игра. Ответы на вопросы о фортепианной игре. – М.: Музгиз, 1961. – 224 с.
3. Теплов Б. Психология музыкальных способностей. – М.-Л.: АПН РСФСР, 1947. – 335 с.
4. Щолокова О. Сучасні напрямки розвитку педагогіки мистецтва // Зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету (педагогічні науки, спеціальний випуск). – Бердянськ, 2013. – с. 6-15.

References

1. Vygotsky L. Voobrazheniyevorchestvo v detskomvozraste. Izd. 3-ye – М.: Prosveshcheniye, 1967. – 90 s.
2. Gofman I. Fortepiannaya igra. Otvetynavoprosy o fortepiannoy igre. – М.: Muzgiz, 1961. – 335 s.
3. Teplov B. Psikhologiya muzykal'nykh sposobnostey. – М. – L.,: APN RSFSR, 1947. – 335 s.
4. Shcholokova O. Suchasni napryamky pedahohiky mystetstva // Zb. Naukovykh prats Berdyanskoho derzhavnoho pedahohichnoho univertsytetu (pedahohichni nauky, spetsialnyy vypusk). – Berdyans`k, 2013. – S.6-13.

В статье освещаются методические аспекты развития творческого воображения студентов высших учебных заведений, подаются принципы педагогического обеспечения этого процесса. В ходе исследования определены соответствующие группы методов, рассмотрены формы работы с музыкальными произведениями, выделены стадии построения целостного художественного представления. Авторами доказано, что эффективное развитие творческого воображения будущих учителей происходит при помощи специально организованной работы, которая предполагает использование творческо-поисковых и аналитико-синтетических приемов.

Ключевые слова: творческое воображение, методы развития творческого воображения, формы работы с музыкальными произведениями, целостное художественное представление.

In the article presents the methodological aspects of the development creative imagination of students of higher educational institutions on the lessons of the piano, are served principles pedagogical support of this process. In the course of research determined appropriate groups methods, examined of the forms of work with musical compositions, singled stages of building complete art imagine. The authors proved that the effective development of creative imagination of the future teachers based on activity creative thinking and with help special organized work, which involves the use of creative searches and analytic-synthetic of receptions.

In this work notes, that model condition music Works passes from general idea of them through assimilation awareness of elements musical language, the perception of the art images to embody their content in your own performance. Emphasized that this process includes work on each phrase, interconnection of all fragments to each other, separation climaxes and connection of the separate parts into one. Given a sequence mastering of musical compositions promotes formation of students art thinking, creative imagination.

Keywords: creative imagination, methods of development creative imagination, forms of work with musical compositions, complete art imagine.